

¹⁴ Там само. – С. 207–208.

¹⁵ Там само. – С. 209–210.

Резюме

У статті аналізуються доктринальні та правозастосовні позиції щодо сутності, засобів забезпечення виконання спадкового договору, а також особливостей контролю за його виконанням.

Ключові слова: спадковий договір; виконання спадкового договору; засоби забезпечення; контроль.

Резюме

В статье анализируются научные и правоприменительные позиции по поводу сущности, средств обеспечения выполнения наследственного договора, а также особенностей контроля его выполнения.

Ключевые слова: наследственный договор; выполнение наследственного договора; средства обеспечения; контроль.

Summary

In the article doctrinal and practical positions concerning the aggregate, the means of maintenance of performance of the inherited agreement and the signs of the control of its implementation are analyzed.

Key words: the inherited agreement; the implementation of the inherited agreement; maintenance means; the control.

Отримано 28.05.2012

Е. М. ФЕДЕЛЕС

Еміль Михайлович Феделеш, студент IV курсу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ХАРАКТЕРИСТИКА НОРМИ-ПРИНЦИПУ РІВНОГО ЗАХИСТУ ВСІХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У сфері права «*принципи*» є загальноновизнаним поняттям. Ним позначають провідну ідею, керівні засади правового регулювання усіх відносин, що виникають, змінюються та припиняються протягом діяльності суспільства. Слід враховувати, що правові принципи мають чималий регулюючий потенціал. Ці принципи у багатьох випадках стають незамінним засобом тлумачення змісту норм права при їх практичному застосуванні. Адже та чи інша норма, що встановлює конкретне правило поведінки, далеко не завжди містить посилання на те, яка керівна ідея була закладена в основу цього правила. Якщо ж при застосуванні норми враховуються й принципи регулювання, то зміст правила поведінки стає більш зрозумілим. Використання правових принципів здатне принести користь і тоді, коли зустрічаються прогалини у чинному законодавстві й виникає необхідність, зокрема, в застосуванні аналогії закону чи права. Відомо, що суд не може відмовити у розгляді справи, якщо він не виявив у законодавстві конкретного правила поведінки для розв'язання справи. У даному разі з'являється можливість сповна використати регулюючі можливості принципів правового регулювання. Метою даної статті є детальний розгляд одного із принципів господарського права – принципу рівного захисту державою всіх суб'єктів господарювання.

Принципи (засади) права (основи правового регулювання) є істотною складовою частиною нормативного регулятора майнових відносин у сфері господарювання. Про це свідчать уже відтворення у ст. 5 ГК конституційних основ правопорядку у сфері господарювання, закріплення загальних принципів господарювання у ст. 6 ГК та принципів підприємницької діяльності у ст. 44 ГК. Це дає підстави стверджувати, що законодавець послідовно наполягає на тому, щоб особи, яким адресуються акти господарського законодавства, сприйняли як керівні вказівки конституційні основи правопорядку у сфері господарювання, принципи (загальні принципи) господарювання та підприємницької діяльності. Проте немає підстав стверджувати, що ці вимоги законодавця належно виконуються, оскільки відсутнє належне осмислення регулятивної ролі нормативних положень, про які йдеться, не тільки в науці господарського права, а й у науці права взагалі. Тому звернення до проблеми принципів господарського права слід визнати актуальним.

Формування принципів господарського права здійснювалось під впливом загальних принципів усієї правової системи держави. В юридичній науці радянського і сучасного періодів багато уваги приділялося дослідженню принципів права, виявленню їх змісту, співвідношенню з іншими правовими категоріями, їх класифікації, що однак не завершилося формуванням однозначних концептуальних поглядів на це правове явище.

Серед головних цілей господарського права у літературі виділяються: зміцнення порядку у господарюванні, забезпечення узгодженості й координації дій господарюючих суб'єктів, їх заінтересованості у підвищенні ефективності виробництва. Функції принципів вбачаються у тому, що вони можуть використовуватись: 1) безпосередньо при регулюванні господарських відносин; 2) при тлумаченні норм права при їх ре-

лізації; 3) за наявності пробілів у законодавстві при застосуванні аналогії права; 4) у правотворчості для подолання постійного ускладнення законодавства, наприклад, його обсягу, збільшення казуїстичності й суперечливості правових приписів. Правові акти останнім часом стали багатослівними, декларативними. Якби в них більш чітко формулювались цілі та принципи регулювання, то багатослів'я можна було б уникнути. «Правовий принцип, – як справедливо зазначав Ю. В. Кудрявцев, – вміщає набагато більше інформації, ніж конкретна і багатослівна норма». Принципи й тут мають відіграти роль важливого приводу («здавленої пружини»), енергія якого збільшує цілеспрямованість і точність дії норм»¹. *Principia data sequuntur concomitantia* – якщо принципи надані, попутні обставини слідує за ними.

Не зважаючи на важливість зазначеного вище, на сучасному етапі, як видається, основною метою правового регулювання господарських відносин має бути створення таких умов і правил господарювання, які б, з одного боку, забезпечили рівні матеріально-соціальні умови для існування і духовного розвитку всіх членів суспільства, а з іншого – збереження самого життя на Землі, що безпосередньо пов'язано з негативним впливом господарської діяльності людей на природу.

Для забезпечення досягнення визначеної цілі слід, на наш погляд, більш глибоко підійти до уявлення про сутність принципів і зовнішню спрямованість у впливі на формування норм, якими відповідні суспільні відносини опосередковуються, оскільки у літературі з цього приводу висловлено різні погляди.

У спеціальній монографічній праці «Принципи права України» А. М. Колодій дійшов висновку, що принципи права – це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності й підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права та становлять його головні риси, відзначаються універсальністю, вищою імперативною і загальною значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови й зміцнення певного суспільного ладу². Слід, однак, погодитись з тим, що і це визначення, хоч і переобтяжене ускладненою термінологією, за своєю сутністю в основному відображає ті ж ознаки правових принципів.

Принципи права виступають критерієм оцінки права та основою для його подальшого удосконалення. Кожна галузь права виділяє свої власні галузеві принципи, але є принципи, за своєю сутністю, є міжгалузевими. До міжгалузевих відносять: справедливість, рівність, гуманізм та узагальнюючий принцип – верховенства права³. Вони знаходять своє закріплення в нормах-принципах, що також притаманні сфері господарського права. Наслідком цього закріплення є принцип рівного захисту державою всіх суб'єктів господарювання.

Принцип рівного захисту державою всіх суб'єктів господарювання знайшов своє закріплення в Конституції України від 28 червня 1996 р., ч. 2 ст. 5, ст. 6 Господарського Кодексу (далі – ГК) України від 16 січня 2003 р. і є проявом загальноправового принципу рівності. Трактуючи цей принцип, варто звернути увагу на формулювання «рівного захисту державою всіх», що, на нашу думку, є виявом принципу справедливості. Проблематика цього принципу полягає в тому, що юридична рівність, що є засадою, на якій базуються цивільні відносини, у сфері господарювання стикається з економічною нерівністю у горизонтальних відносинах та з фактичною нерівністю у вертикальних відносинах за участю владного органу. Господарське право покликане враховувати вказану економічну нерівність⁴. Отже, принцип рівності частково нівелюється у своєму загальноправовому значенні, адже про яку рівність може йтися, коли суб'єкти володіють різними обсягами матеріальних благ та мають різну сферу своєї компетенції. Держава виступає гарантом рівного захисту шляхом ненадання переваг у захисті прав жодному із суб'єктів господарювання. Це свідчить про принцип справедливості, оскільки кожен суб'єкт наділений тим самим обсягом прав і може відстоювати їх у визначеному законом порядку.

Розглядаючи принцип рівного захисту державою всіх суб'єктів господарювання, ми бачимо його схожість з регулятивною нормою – принципом цивільного права, а саме: з принципом рівності учасників цивільних правовідносин. Ґрунтовні наукові дослідження було проведено російською вченою О. А. Кузнєцовою, яка зазначає, що рівність як принцип цивільного права – це насамперед все рівність правових можливостей⁵. Справді, якщо розглядати цей принцип, виходячи з етимології поняття «рівність», то чітко вимальовується рівна можливість як реалізувати, так і захищати свої суб'єктивні права. Ця ж можливість простежується і в принципі рівного захисту державою всіх суб'єктів господарювання. Оскільки держава робить все можливе для рівності всіх суб'єктів шляхом ненадання переваг, то логічним є висновок, що у кожного суб'єкта наявні рівні правові можливості. О. А. Кузнєцова звертає увагу на те, що принцип рівності учасників цивільних правовідносин був закріплений і в радянському законодавстві, але не був втілений у зв'язку з тим, що велика кількість пільг надавалася саме державним та громадським організаціям⁶. Виходячи з вищезазначеного господарське право покликане враховувати нерівність у вертикальних правовідносинах за участю владного органу.

Неможливо розглядати принцип рівного захисту державою всіх суб'єктів господарювання, не враховуючи його зв'язків з іншими галузевими принципами господарського права. До них належать: забезпечення господарського правопорядку та законності у сфері господарювання, захист економічної конкуренції та поєднання публічних і приватних інтересів у сфері господарювання. Важливим є той факт, що принцип рівного захисту всіх суб'єктів господарювання, захисту економічної конкуренції та захисту прав споживачів закріплюється на рівні Конституції України. Це дає змогу стверджувати, що вони, як конституційні принципи, впливають на розвиток усіх галузей. Отже, розглянемо взаємозв'язок найбільш близьких за змістом та сферою застосування принципів господарювання.

Принцип захисту прав споживачів не знайшов свого закріплення серед основних принципів господарювання в ГК України, але як конституційний принцип впливає на господарські правовідносини. За теорією цивільного права, споживач – це фізична особа, але що стосується господарського права то тут питання щодо споживача є дискусійним. На нашу думку, цілком логічною є позиція В. Щербини, який вважає, що в кон-

тексті статей 44, 76, 267, 269, 275 ГК споживачем виступає саме суб'єкт господарювання або ж інший учасник господарських правовідносин. Проаналізувавши дану думку, можна пояснити тісний зв'язок між принципом захисту прав споживачів, де споживачем може бути суб'єкт господарювання, та принципу рівного захисту всіх суб'єктів господарювання, який спрямований на захист всіх суб'єктів господарювання, враховуючи ті випадки, коли вони виступають споживачами.

Принцип забезпечення господарського правопорядку та законності є одним із проявів принципу верховенства права у сфері господарського права. Принцип рівного захисту всіх суб'єктів, як було зазначено вище, виступає закріпленням загальних принципів рівності та справедливості, що є складовими принципу верховенства права. Отже, принципи господарювання на рівні загальних принципів є пов'язаними в результаті внутрішнього зв'язку джерел їх появи в господарському праві. Тому принцип рівного захисту всіх суб'єктів господарювання не може бути реалізований за відсутності принципу забезпечення господарського правопорядку та законності.

Принцип захисту економічної конкуренції свідчить про забезпечуваний державою захист конкуренції у підприємницькій діяльності. З самого визначення змісту цього принципу простежується зв'язок з принципом рівного захисту всіх суб'єктів господарювання, що відображається у суб'єкті, який забезпечує захист, тобто у державі. Хоч принцип захисту економічної конкуренції і є складовим принципом рівного захисту всіх суб'єктів господарювання, але значні напрацювання та достатньо великий обсяг нормативної бази, що регулює дану сферу, вплинули на виокремлення цього принципу у відносно самостійний.

Принцип поєднання публічних та приватних інтересів у сфері господарювання відображає зв'язок між свободою підприємницької діяльності та її обмеженням. Коли йдеться про обмеження, то зрозуміло, що проявлятимуться випадки, де ці обмеження будуть порушуватись. Якщо інтерес одного суб'єкта буде порушений, то держава має використати всі можливі засоби для його захисту. Отже, виникає потреба у повній реалізації принципу рівного захисту всіх суб'єктів господарювання, що забезпечить нормальне функціонування принципу поєднання публічних та приватних інтересів у сфері господарювання.

Принципи права, як основоположні засади науки, мають велике значення для юридичної науки, адже без їх розуміння та вивчення неможливо зрозуміти саму сутність права. Принципи як вихідні ідеї права відіграють важливу роль у повному функціонуванні та є регуляторами в кожній сфері права. Охарактеризований принцип рівного захисту всіх суб'єктів господарювання вказує на тісний зв'язок усіх принципів права між собою та відображає взаємний регулятивний потенціал. Подальші наукові дослідження принципів права слід спрямувати на дослідження їх регулятивної функції як норм при використанні аналогії права та можливості їх законодавчого закріплення.

¹ Хозяйственное право: учебник / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др. / Под ред. В. К. Мамутова – К. : Юринком Интер, 2002. – 912 с. – С. 25-27.

² Колодій А. М. Принципи права України: монографія / А. М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с. – С. 27.

³ Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістова характеристика). – Х., 2008. – 240 с. – С. 38.

⁴ Козачук М. До питання про принципи господарського права // Підприємництво, господарство і право : науково-практичний, господарсько-правовий журнал / Ін-т приватного права і підпр-ва АПРН України та інш. – К., 2010. – № 5 (173). – С. 24–27.

⁵ Кузнецова О. А. Нормы – принципы российского гражданского права. – М.: Статут 2006. – 269 с. – С. 132, 136.

⁶ Там само. – С. 136.

Резюме

У статті розглянуто поняття принципу рівного захисту всіх суб'єктів господарювання. Аналізуються загальні уявлення про принципи права, їх ціль та функція, характеризується принцип рівного захисту всіх суб'єктів господарювання як основоположний принцип господарювання.

Ключові слова: принципи господарювання, рівний захист усіх суб'єктів господарювання, принципи права.

Резюме

В статье рассмотрено понятие принципа равной защиты всех субъектов ведения хозяйства. Анализируются общие представления о принципах права, их цель и функция, характеризуется принцип равной защиты всех субъектов ведения хозяйства как основополагающий принцип ведения хозяйства.

Ключевые слова: принципы ведения хозяйства, равной защите всех субъектов ведения хозяйства, принципы права.

Summary

The concept of principle of equal defence of all subjects of menage is considered in the article. General pictures are analysed of principles of right, their purpose and function, principle of even defence of all subjects of menage as fundamental principle of menage is characterized.

Key words: principles of menage, even defence of all subjects of menage, principles of right.

Отримано 24.05.2012